GAIA

Voice of the Voiceless

DE ECHTE PRIJS VAN UW KIPFILET

MAART 2018

RAPPORT VAN EEN ONDERZOEK
UITGEVOERD IN OKTOBER-DECEMBER 2017

INHOUD

1. VOORSTELLING VAN HET ONDERZOEK EN BELANGRIJKSTE VASTSTELLINGEN **3**

2. OVERZICHT VAN EEN KORT EN TRAGISCH LEVEN **3**

3. BELGISCHE EN INTERNATIONALE CONTEXT **5**

3.1. Kweken, slachten, consumeren **5**
3.1.1. Slachtcijfers 5
3.1.2. Geografische verschillen 5

3.2. Wetgeving **6**
3.2.1. Bindende wetteksten 7
3.2.2. Officiële aanbevelingen 8

4. VOORNAAMSTE WELZIJNSPROBLEMEN **10**

4.1. Snel groeitempo en de gevolgen hiervan **10**
4.1.1. Pijnlijke poten en gewrichten 11
4.1.2. Inwendige problemen 13

4.2. Overbezetting en bijhorende problemen **13**

4.3. Sterfte **16**

5. BELPLUME **18**

6. EISEN VAN GAIA **18**

6.1. Supermarktketens en horeca **19**

6.2. Consument **22**

BIBLIOGRAFIE **24**

1. VOORSTELLING VAN HET ONDERZOEK EN BELANGRIJKSTE VASTSTELLINGEN

Tussen oktober en december 2017 filmde GAIA de leefomstandigheden van de zogenaamde 'vleeskippen' in 6 Belgische kwekerijen in de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen.

Het onderzoek liep over een lange periode, zodat quasi de volledige levensloop van de kippen in de stallen kon worden gefilmd: van 3 à 4 dagen oud tot het moment dat ze – op ongeveer 40 dagen – voor de slacht worden opgehaald.

In elke bezochte houderij werden gevallen van ernstig dierenleed vastgesteld. We lichten die gaandeweg in dit rapport toe. Belangrijk: deze pluimveehouderijen werden niet gekozen omdat er al een specifiek probleem met dierenwelzijn was. De gefilmde houderijen zijn gewoon doorsneebedrijven waar de onderzoekers binnen geraakt zijn.

In elke stal zaten tienduizenden kippen. De dieren hebben op geen enkel moment toegang tot buitenruimte.

Onze onderzoekers hebben concreet het volgende vastgesteld: snel groeitempo, overvolle stallen, manken, misvormde poten en niet in staat om normaal te stappen (gevolg: geen toegang tot water en voeder), veren pikken, contactdermatitis, stervende of dode dieren (wellicht door buikzucht), geen verzorging van gewonde dieren ... . Daarnaast ook brandwonden aan de hakken, ontstekingen aan de poten, borstblaren en ademhalingsproblemen door voortdurend contact met of het liggen in hun eigen uitwerpselen (bevuild strooisel met bijtende ammoniak).

2. OVERZICHT VAN EEN KORT EN TRAGISCH LEVEN

In een intensieve pluimveehouderij is een kip al op 5 à 6 weken 'slachtrijp'. Tijdens deze bijzonder korte periode kennen de kuikens niets anders dan leed. Hieronder een overzicht van het korte en tragische leven van een Belgische kip, week per week:

Week 1-2-3: Tijdens de eerste week lijkt de bezettingsdichtheid voor de 50.000 vleeskuikens in de grote loodsen al bij al mee te vallen. In die week beschikken de dieren dan ook nog over enige bewegingsruimte. Om de kuikens nog sneller op slachtgewicht te krijgen, krijgen ze speciaal voeder toegediend. In de derde week zitten tussen de 16 à 21 kippen (onder extra voorwaarden soms zelfs meer) opeengepakt op één vierkante meter. Driekwart van de vleeskuikens loopt

niet normaal, één derde van de dieren heeft moeilijkheden met lopen en heeft chronische pijn aan poten en gewrichten. Ze bewegen steeds minder en blijven steeds langer in het natte strooisel liggen dat met uitwerpselen bevuild is. Daarnaast lijden veel dieren aan buikzucht (jaarlijks tussen 1 miljoen en 15 miljoen kuikens) en het vocht dat rond de organen is opgehoopt, maakt ademhalen zeer moeilijk. Bijna 50% (of 150 miljoen kuikens per jaar) lijdt aan tibiale dyschondroplasie of misvormingen bij de vorming van het kraakbeen.

Week 4-5-6: Hun poten, hart en longen kunnen het hoge groeitempo niet langer bijhouden. Door hun te zware lichaam ontstaat kreupelheid. De gewrichten kunnen het lichaamsgewicht niet dragen waardoor de dieren steeds vaker door hun poten zakken. Een deel bezwijkt door aandoeningen aan hun hart, darmen en luchtwegen. Sommige kuikens vallen plots dood, het zogenaamde 'sudden death syndrome': ze zijn letterlijk doodgegroeid. Andere stikken als gevolg van buikzucht, omdat het vocht rond de organen het ademen uiteindelijk onmogelijk maakt. In de laatste twee weken lijden de plofkippen het meest. In de krappe stal heeft elke kip minder ruimte dan één A4. Hun botten zijn broos geworden. Ze kunnen nagenoeg niet meer of uiterst moeilijk bewegen of zich verplaatsen om te eten. Veel kippen staan krampachtig met de poten gespreid te zoeken naar evenwicht. Op dag 40 kan 25% (of jaarlijks 75 miljoen kuikens) zich zeer slecht voortbewegen, 3,3% (of 9.900.000 per jaar) helemaal niet meer. Door de hoge bezettingsgraad en kreupelheid zitten en kruipen veel vleeskuikens met hun lichaam dicht op het strooisel dat vol met uitwerpselen ligt. De bijtende ammoniak in hoge concentraties veroorzaakt borstblaren (gemiddeld 6,5% of 19.500.000 kuikens per jaar), brandwonden (tot 20% of 60 miljoen kuikens jaarlijks) en voetzweren (8% of per jaar 24 miljoen kuikens). Ongeveer 39 miljoen kuikens vertonen ernstige brandwonden aan de hakken.

De volgende fases van het korte leven van de braadkuikens hebben we niet gefilmd maar zijn daarom niet minder realiteit… .

Dodentocht: De 'slachtrijpe' vleeskuikens wacht een extra lijdensweg: hardhandig gevangen en opeengepakt in transportkratten gaan ze richting slachterij. Het gaat er zodanig dieronvriendelijk aan toe dat veel kippen ontwrichte heupen, pootbreuken en bloedingen oplopen. Bij 9 miljoen kuikens worden jaarlijks klauwen of tenen afgerukt bij het afladen van de kratten uit de vrachtwagen. Zo'n 850.000 dieren per jaar overleven de dodentocht niet (op Europees niveau zijn dat er tussen de 18 en de 35 miljoen). De dieren die wel levend aankomen, zijn volledig uitgeput, vaak gewond en heel angstig.

De laatste fase is het slachthuis. In de slachterij worden de kippen ondersteboven aan de poten opgehangen aan metalen slachthaken en bedwelmd met de kop in een bak water onder stroom. Sommige kippen zijn nog bij bewustzijn wanneer het automatische slachtmes hun keel bereikt. In de

moderne slachterijen worden 8.000 tot 10.000 kippen per uur gedood, dat zijn er ongeveer 170 per minuut.

3. BELGISCHE EN INTERNATIONALE CONTEXT

3.1. KWEKEN, SLACHTEN, CONSUMEREN

Elk jaar worden in België ongeveer 300 miljoen kippen gekweekt en geslacht voor consumptie. Deze kippen vertegenwoordigen 96% van alle dieren in België die gekweekt worden voor vleesproductie. Zowel in Vlaanderen als in Wallonië gaat het grotendeels om intensieve kwekerijen.

In 2014 consumeerden de Belgen gemiddeld 15,9 kg kippenvlees per jaar. Dit cijfer blijft relatief stabiel (-0,9 kg tussen 2005 en 2014). Hoewel er in België minder vlees wordt gegeten, neemt de gemiddelde consumptie van kippenvlees het minste af.[1]

Een volledige kip, afkomstig uit een standaardkwekerij, kost 2 à 4 euro per kg. Deze prijs stijgt tot 8 à 9 euro per kg voor een kip uit een biologische houderij. Voor kipfilets afkomstig uit de standaardkwekerij betaalt de consument 6 à 10 euro per kg. Biologische kipfilets kosten tot 22 euro per kg.

3.1.1. EXACTE SLACHTCIJFERS

<u>België</u> (cijfers uit 2017) (Bron: Algemene Directie Statistiek):
Vlaanderen en Brussel: 252.771.689 kippen
Wallonië: 47.729.970 kippen
Totaal: 300.501.659 kippen

<u>Europese Unie</u> (cijfers uit 2014) (Bron: Eurostat):
7.002.647.000 kippen

<u>Wereldwijd</u> (Bron: Statistica.com):
89.548.000.000 kg kippenvlees
= 44.774.000.000 kippen (gemiddeld 2 kg per kip)

3.1.2. GEOGRAFISCHE VERSCHILLEN

[1] Collège des Producteurs, 2016

Vlaanderen

In 2013 was **87% van het Belgische kippenvlees afkomstig uit Vlaanderen.**[2]

In 2015 telde Vlaanderen 511 kwekerijen met meer dan 100 kippen. Een kwekerij heeft gemiddeld 50.850 dieren.[3] In 2013 was dit gemiddelde maar 37.500 kippen.[4] Vlaanderen telt ook kwekerijen met meer dan 100.000 vleeskippen. De sector kende dus een toenemende intensivering.

In 2013 **werd slechts 0,1 % van de kippen in Vlaanderen gekweekt op een biologische manier**.[5]

Het economische zwaartepunt van de pluimveehouderij in Vlaanderen bevindt zich vooral in verschillende gemeentes in het noorden van Antwerpen en in het centrum van Oost-Vlaanderen.[6]

Wallonië

In 2016 telde Wallonië iets meer dan 271 professionele houderijen, waarvan (in 2013) 80 biologische en 20 met label '**qualité différenciée'.**
Amper 6 % van de Waalse kippen werd conform de biologische norm gekweekt.[7] Gemiddeld telt een pluimveehouderij in Wallonië 16.916 kippen.

3.2. WETGEVING

Het is belangrijk op te merken dat de omstandigheden in de pluimveehouderijen, die we in ons onderzoek toelichten, over het algemeen voldoen aan de Belgische en Europese wettelijke normen. **Het is vandaag dus perfect legaal om genetisch geselecteerde dieren (met het oog op een snelle groei) te kweken en in overvolle stallen op te sluiten**. Meer nog: de autoriteiten zijn zich volledig bewust van het dierenleed dat hiermee gepaard gaat: de gemiddelde percentages zieke, misvormde en dode dieren zijn gekend en worden op voorhand berekend. GAIA stelde tijdens het onderzoek in 6 pluimveehouderijen vast dat de vleeskippenkwekerijen het niet zo nauw nemen met de weinige wettelijke bepalingen die er zijn. De bedoeling van GAIA is echter niet zozeer te bewijzen dat zelfs de ondermaatse wetgeving niet nageleefd wordt. De dierenrechtenorganisatie wil benadrukken dat de wantoestand structureel van aard is. De gangbare industriële productiemethode

---

[2] Bergen D., 2015
[3] Vilt, 2018
[4] Bergen D., 2015
[5] Ibid.
[6] Vilt, 2018
[7] Bergen D., 2015

van kippenvlees is een ware ramp voor het welzijn van 300 miljoen Belgische vleeskippen en doet de dieren onaanvaardbaar lijden.

3.2.1. BINDENDE WETTEKSTEN

Voor de pluimveehouderijen in België zijn er drie bindende wetteksten van belang: a) Richtlijn 98/58/EG van de Raad inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren, b) Richtlijn 2007/43/EG tot vaststelling van minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens, en c) Koninklijk Besluit van 13 juni 2010 tot vaststelling van de minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens.

a) Richtlijn 98/58/EG van de Raad inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren. In het licht van de verschillende hierna beschreven vaststellingen **schenden de bezochte kwekerijen enkele bepalingen van deze richtlijn**:

- *Art. 3. De lidstaten zorgen ervoor dat de eigenaar of houder alle passende maatregelen treft om het welzijn van zijn dieren te verzekeren en te waarborgen dat die dieren niet onnodig aan pijn of leed worden blootgesteld en dat hen geen onnodig letsel wordt toegebracht.*

- *Bijlage, punt 4. Dieren die ziek of gewond lijken, moeten onmiddellijk op passende wijze worden verzorgd, en wanneer die zorg geen verbetering in de toestand van het dier brengt, moet zo spoedig mogelijk een dierenarts worden geraadpleegd. Zieke of gewonde dieren moeten zo nodig worden afgezonderd in een passend onderkomen met, in voorkomend geval, gerieflijk, droog ligstro.*

- *Bijlage, punt 10. De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties moeten binnen zodanige grenzen worden gehouden dat zij niet schadelijk zijn voor de dieren.*

- *Bijlage, punt 21. Een dier mag alleen voor landbouwdoeleinden worden gehouden als op basis van het genotype of fenotype redelijkerwijs kan worden aangenomen dat de gezondheid en het welzijn van het dier daardoor niet worden geschaad.*

b) Richtlijn 2007/43/EG tot vaststelling van minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens
en
c) Koninklijk besluit van 13 juni 2010 tot vaststelling van de minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens

Dit koninklijk Besluit is vooral een omzetting van de Europese Richtlijn van 2007 in Belgische wetgeving.

In beide wetteksten wordt de maximale bezettingsdichtheid bepaald. De wettelijke grens ligt op:

- 33 kg/m² (ca. 15 kippen/m²).

In twee gevallen is een afwijking toegelaten:

- Tot 39 kg/m² mits de houder de bijkomende (minimale) voorschriften naleeft (documenten over het ventilatiesysteem, het verwarmingssysteem, de voedervoorziening, ... bijhouden en ter beschikking stellen).

- Tot 42 kg/m² mits de houder alle bijkomende (minimale) voorwaarden naleeft (de gecumuleerde mortaliteit in ten minste zeven opeenvolgende gecontroleerde koppels[8] van een stal moet onder een bepaalde drempel blijven ...).

In de praktijk **vallen bijna alle vleeskippenkwekerijen onder deze afwijkingsregels**.

Uit onze vaststellingen blijkt dat vooral **twee voorschriften uit het KB niet worden nageleefd**:

- *Bijlage 1, punt 3. Alle vleeskuikens moeten permanent toegang hebben tot droog en los strooisel op de vloer.*

- *Bijlage 1, punt 9. Vleeskuikens die zwaargewond zijn of duidelijk blijk geven van een gezondheidsstoornis, bijvoorbeeld doordat zij moeilijk lopen, aan een ernstige vorm van ascites lijden of zwaar misvormd zijn en daar waarschijnlijk onder lijden, moeten een passende behandeling krijgen of onmiddellijk worden gedood. Telkens als dat nodig is, moet contact worden opgenomen met een dierenarts.*

3.2.2. OFFICIËLE AANBEVELINGEN

[8] Koppel : een groep vleeskuikens die in een stal van het pluimveebedrijf zijn ondergebracht en gelijktijdig in die stal aanwezig zijn

De Belgische en de Europese wetgeving zijn vreemd genoeg heel wat soepeler dan de officiële Europese wetenschappelijke aanbevelingen. Twee voorbeelden:

Europese Commissie, 2000, The Welfare of Chickens Kept for Meat Production (Broilers) – rapport van het Wetenschappelijk Comité voor de gezondheid en het welzijn van dieren dat op 21 maart 2000 werd goedgekeurd:

- *De onderzoeken naar gedragsproblemen en problemen aan de poten geven duidelijk aan dat de bezettingsdichtheid niet meer dan 25 kg/m² mag bedragen* [= 11-12 dieren].

Raad van Europa, 1995, Aanbeveling betreffende kippen (Gallus gallus) die het Permanent Comité van het Europees Verdrag inzake de bescherming van landbouwhuisdieren tijdens de 30e vergadering op 28 november 1995 heeft goedgekeurd [ook geldig voor vleeskuikens]/vertaling door GAIA:

- *De ruimte voor de vogels zou moeten worden berekend op basis van hun vereisten inzake omgeving, leeftijd, geslacht, hun levend gewicht, hun gezondheid en hun gedragsmatige behoeften, rekening houdend met de grootte van de groep.*

- *De bezettingsdichtheid moet zo bepaald worden dat ze geen gedragsproblemen, andere problemen of verwondingen met zich veroorzaakt*

- *De verhouding of de dichtheid van de groep mag niet te groot zijn en een hoog aantal mag niet worden toegelaten, tenzij men relatief zeker is dat de houder het welzijn van de dieren kan waarborgen.*

- *De bezettingsdichtheid moet zo bepaald worden dat tijdens de volledige groeiperiode:*

  - alle vogels gemakkelijk toegang hebben tot de voeder- en drinkbakken;

  - de vogels zich kunnen bewegen en hun natuurlijke gedrag kunnen uiten (bv. een stofbad nemen en wapperen met hun vleugels);

  - alle vogels de kans hebben om zich aan de drukte te ontrekken en een rustigere plaats op te zoeken;

- *De vogels waarvan het genotype voor productiedoeleinden werd gewijzigd, mogen niet in commerciële kweekomstandigheden worden gehouden, tenzij wetenschappelijke studies omtrent dierenwelzijn hebben aangetoond dat dergelijke leefomstandigheden hun gezondheid of welzijn niet schaden. [vertaling door GAIA]*

4. VOORNAAMSTE WELZIJNSPROBLEMEN

4.1. SNEL GROEITEMPO EN DE GEVOLGEN HIERVAN

In de voorbije 60 jaar is het groeitempo voor kuikens in de intensieve kippenvleesproductie met 400% gestegen (van 25 g per dag naar 100 g per dag),[9] maar de dieren krijgen tegelijkertijd 40% minder voer. Dit voer moet zo samengesteld worden dat de kuikens zo snel mogelijk zo veel mogelijk groeien. Volgens officiële gegevens daalt het gebruik van antibiotica op de houderij. Maar om ervoor te zorgen dat voldoende dieren overleven tot ze 'slachtrijp' zijn, gebruiken boeren nog steeds antibiotica, met alle risico's die dat met zich meebrengt voor de gezondheid van de dieren en van de mensen in termen van antibioticaresistentie.

Kunstmatige selectie is een andere oorzaak van de versnelde groei. De zogenaamde 'vleeskippen' zijn afkomstig van een speciale stam van de ondersoort Gallus gallus. Decennialang wordt die stam genetisch geselecteerd, vooral met het oog op rentabiliteit. **Het is de bedoeling dat de kippen zo veel mogelijk op zo kort mogelijke tijd aangroeien**. Deze vleeskippen zijn van een ander ras dan legkippen. Enkele bedrijven domineren momenteel de internationale markt van vleeskippen voor reproductie. De populairste rassen zijn: Ross 308, Ross 708 en Cobb 500.

Een rapport uit 2016 van de Europese Commissie *over de invloed van genetische selectie op het welzijn van vleeskuikens* stelt: "De standaard vleeskuikens bereiken nu een lichaamsgewicht van 1,5 kg in minder dan dertig dagen, terwijl dat in de jaren vijftig van de vorige eeuw 120 dagen duurde". Op het moment van de slachting (op ongeveer 40 dagen) wegen de kippen meer dan 2 kg (ongeveer 2,3 kg op 42 dagen). **Op iets minder dan een maand tijd wegen de kuikens dus 46 keer zo veel als bij geboorte**. Deze helse groeisnelheid schaadt de gezondheid en het welzijn van de kippen zeer ernstig in verschillende opzichten.

[9] Zuidhof MJ et al, 2014

De kippen worden genetisch geselecteerd om zo snel mogelijk op zo'n kort mogelijke tijd te groeien, met vooral de nadruk op de borstspieren (kipfilet). ©GAIA2018

4.1.1. PIJNLIJKE POTEN EN GEWRICHTEN

De versnelde groei leidt tot ernstige en pijnlijke gezondheidsproblemen voor de dieren. De genetische selectie beoogt een snelle groei van de borstspieren, wat het lichaam uit balans brengt. **De kippen lijden zeer vaak aan botmisvormingen**. Hun poten kunnen de snelle gewichtstoename niet meer bijhouden.

De vogels worden hierdoor kreupel en lopen uiteindelijk niet meer normaal. De onderzoekers hebben verschillende dieren 'in spagaat' op de grond zien liggen, quasi niet meer in staat om te lopen. **Bijgevolg hebben de kippen geen toegang meer tot de drink- en voederbakken die iets hoger hangen**.

De dieren vertonen botmisvorming en kreupelheid. ©GAIA2018

Uit de observaties blijkt dat de kippen 75% van de tijd liggend doorbrengen.[10] Ter vergelijking: legkippen van dezelfde leeftijd liggen slechts 30% van de tijd.

In een rapport van 2016 bevestigt de Europese Commissie deze problemen:

> "Problemen met de poten die invloed hebben op het voortbewegingssysteem, zoals botmisvorming en kreupelheid, zijn een belangrijke oorzaak van ontoereikend welzijn van vleeskuikens en kunnen een genetische component hebben."
>
> "De EFSA (Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid) heeft erop gewezen dat ongeveer 30 % van de commerciële, intensief gehouden vleeskuikens een pootafwijking had."
>
> "Vogels die lijden aan ernstige voortbewegingsafwijkingen hebben problemen bij het lopen en passen hun voedingsactiviteit vaak aan."

In de Vlaamse vleeskippenkwekerijen **lijdt naar schatting 47% van de kippen aan kreupelheid**.[11]

---

[10] Europese Commissie, 2000
[11] Deelder M., 2018

Pijnlijke poten en gewrichten als gevolg van genetische selectie kunnen nog verslechteren door de overbezetting in de stallen en het daaruit voortvloeiende plaatsgebrek.

4.1.2. INWENDIGE PROBLEMEN

Naast de problemen aan de poten leidt het snelle groeitempo van de kippen ook tot **hartafwijkingen: ascites en de zogenaamde plotselinge dood**.

In haar rapport van 2016 schrijft de Europese Commissie:

> "Ascites is de accumulatie van vloeistof in de buikholte en is een metabole aandoening als gevolg van dilatatie en hypertrofie van het hart die leidt tot hartstilstand en veranderingen in de leverfunctie. Plotselinge dood is de meest voorkomende oorzaak van overlijden bij koppels[12] van vleeskuikens en treft vooral snelgroeiende mannelijke dieren. (...) Snelle groei bereikt door genetische selectie verhoogt het risico op deze twee ziekten door het toegenomen zuurstofverbruik, dat het cardiopulmonaire systeem onder druk zet."

Tijdens het onderzoek hebben we in de verschillende kwekerijen talrijke dode kippen gezien, die wellicht aan dergelijke hartproblemen bezweken waren.

Ascites treft wereldwijd naar schatting 0,34 à 5% van de kippen in kwekerijen.[13]

4.2. OVERBEZETTING EN BIJHORENDE PROBLEMEN

In ons land zitten gewoonlijk tienduizenden vleeskippen in één stal opeengepakt. Bij aankomst hebben de kuikens nog veel bewegingsruimte, maar dat verandert snel naarmate hun lichaam in omvang toeneemt. Vanaf de tweede of derde week is de bezettingsdichtheid al veel groter. Deze concentratie kan ook de toegang tot de eet- en drinkbakken bemoeilijken, vooral voor de dieren die al moeite hebben met lopen.

---

[12] Koppel : een groep vleeskuikens die in een stal van het pluimveebedrijf zijn ondergebracht en gelijktijdig in die stal aanwezig zijn
[13] Part et al., 2016

©GAIA2018

De eerste dagen hebben de vogels nog bewegingsruimte (zie foto boven), maar dat blijft niet zo (zie foto onder). ©GAIA2018

Tijdens hun korte leven (ca. 40 dagen) **krijgen de kippen niet één keer vers strooisel**. Hun uitwerpselen stapelen zich gewoon op en vormen een harde koek, wat het essentiële natuurlijke gedrag (scharrelen en een stofbad nemen) van de kippen in de weg staat.

In dergelijke omstandigheden komt er **een grote dosis ammoniak uit de uitwerpselen** vrij. Dit bijtende gas veroorzaakt ernstige gezondheidsproblemen (bv. aan de luchtwegen). Hoewel de wetgeving normaal de maximale concentratie ammoniak op 20 ppm vastlegt, hebben de kippen onder deze gasontwikkeling te lijden.

Bovendien komen de kippen bijna voortdurend in contact met deze vuile ondergrond, waardoor ze ook pijnlijke brandwonden oplopen. In haar rapport van 2016 stelt de Europese Commissie:

> "Huidaandoeningen zoals contactdermatitis (beschadigingen van borst, hakken en poten kunnen zich tot zweren ontwikkelen en besmet raken) houden voornamelijk verband met beheerpraktijken, omdat nat strooisel en de samenstelling van voeder (in mindere mate) de belangrijkste factoren leken te zijn voor de preventie ervan. Uit diverse studies is echter gebleken dat contactdermatitis in lichte mate erfelijk is, zodat genetische selectie dit grote welzijnsprobleem zou kunnen verminderen."

Naar schatting heeft 6,5% van de kippen borstblaren, tot 20% brandwonden op de borst en 13% brandwonden aan de hakken.[14] Het aantal brandwonden houdt rechtstreeks verband met het gewicht van de vogels.[15] Bovendien lijdt 1 op de 12 kippen aan een ernstige vorm van dermatitis op de voetzolen.[16]

[14] Wageningen University & Research, 2018
[15] Kirstensen et al., 2006
[16] Vanderhasselt R. et al, 2010

Heel wat kippen lijden aan dermatitis en brandwonden aan de hakken. ©GAIA2018

In dergelijke structuren, waarbij tienduizenden kippen in een stal opeengepakt zitten, kunnen ze geen sociale groep vormen zoals ze van nature zouden doen. Bovendien hebben we tijdens ons onderzoek heel veel kippen gezien die opvallend veel pluimen kwijt waren. Een mogelijke oorzaak hiervan is dat de kippen elkaar pikken, wat wijst op een gedragsfrustratie.

Op geen enkel moment in hun leven hebben de kuikens contact met hun moeder. Uit ethologische gegevens blijkt nochtans dat de moeder verantwoordelijk is voor een deel van het aangeleerde gedrag (pikken, eten zoeken ...).[17] Onze onderzoekers hebben in de stallen kippen gezien die de uitwerpselen van hun soortgenoten opaten. Mogelijks doen ze dit door het gebrek aan contact met de ouders of omdat ze door hun beperkte mobiliteit niet bij de voederbakken geraken en honger hebben.

4.3. STERFTE

De houders kennen het sterftecijfer van de kippen op voorhand en houden hier rekening mee in hun bedrijfsvoering. In deze sector **wordt het als normaal beschouwd dat er in één stal honderden dieren in een tijdsspanne van ongeveer 40 dagen doodgaan**.

[17] Edgar J. et al, 2016

De wetgever begrenst het maximale aantal: in de kwekerijen met de hoogste bezettingsdichtheid (42 kg/m²) mag het sterftecijfer in een stal niet hoger zijn dan 3,46%.

In de Vlaamse vleeskippenkwekerijen is het sterftecijfer gemiddeld 3%. Eén stal bevat gemiddeld 50.000 kippen. Kortom, in een tijdsspanne van ongeveer 40 dagen **sterven er 1.500 dieren in één stal nog voor ze naar de slachterij vervoerd worden**.

De zieke dieren krijgen geen verzorging en overal liggen kadavers. ©GAIA2018

5. BELPLUME

In België valt de vleeskippensector onder het Belplume-kwaliteitssysteem, waartoe alle beroepsverenigingen van de sector gezamenlijk het initiatief hebben genomen. Deze organisatie bevordert naar eigen zeggen “een Belgisch kwaliteitssysteem” op basis van een lastenboek voor de pluimveehouders.

Dit wordt verklaard door het Koninklijk Besluit van *2010 tot vaststelling van de minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens.* Voor houderijen met een zeer hoge bezettingsdichtheid stelt dit KB: *“* De monitoring door de eigenaar of houder van het pluimveebedrijf wordt uitgevoerd met gebruikmaking van een gids voor goede praktijken”.

Volgens de website van Belplume is een van de vier krachtlijnen van dit lastenboek: “De zorg voor de gezondheid en het welzijn van de dieren”. (Het lastenboek zelf is niet toegankelijk voor niet-leden.)

Bovendien blijkt uit een parlementaire vraag d.d. 26 maart 2013 van Nele Lijnen (toenmalig senator) aan Laurette Onkelinx (toenmalig minister bevoegd voor Dierenwelzijn) dat **90% van de kippenhouders aangesloten zijn bij het Belplume-kwaliteitslabel**.

De sector strooit de consument dus zand in de ogen, **want het Belplume-label biedt in feite geen enkele meerwaarde voor het welzijn van de dieren**. De leefomstandigheden die we in onze onderzoeksvideo hebben vastgesteld, zijn gewoon standaard in deze sector, ondanks de krachtlijnen van de vzw Belplume. Verrassend is dit niet, want deze vzw is opgericht door de industrie zelf en plaats financiële rentabiliteit boven alles. De Belgische wetgeving verplicht de houders in bepaalde gevallen om ‘gidsen voor goede praktijken’ te volgen, maar in de realiteit is het duidelijk dat deze grootschalig dierenleed toelaten, en zelfs wettelijk erkennen.

6. EISEN VAN GAIA

Gezien de ernst van de beelden, het vastgestelde schrijnende dierenleed en het gigantische aantal betroffen dieren vindt GAIA de huidige toestand in de vleeskippenkwekerijen onaanvaardbaar. **De beelden uit dit onderzoek zijn representatief voor de hele sector in België. Dit probleem gaat verder dan enkele geïsoleerde gevallen**.

6.1. SUPERMARKTKETENS EN HORECA

In eerste instantie wijst GAIA de (groot)handel op haar verantwoordelijkheid. Door kippenvlees tegen een steeds lagere prijs aan te bieden, **houden de supermarkten een systeem in stand dat de dieren – aan het begin van de keten – enorme schade berokkent**. GAIA vraagt alle supermarktketens en horecazaken om hun lastenboeken voor de kippenkwekerijen aan te passen en geen vlees meer te aanvaarden van kippen die in de vastgestelde omstandigheden worden gehouden.

Het onderzoek legt de oorzaken van de voornaamste welzijnsproblemen voor de dieren bloot:

- het gebruikte kippenras dat genetisch ontwikkeld werd om zo snel mogelijk te groeien op ongeveer 40 dagen tijd;
- de omstandigheden waarin tienduizenden kippen in een overvolle stallen worden opgesloten.

Een eerste essentiële stap is dus **andere kippenrassen gebruiken (die trager groeien) en het productiesysteem veel minder intensief maken: maximaal 12 kippen per m² (zonder uitzondering) en een beter absorberende vloerbedekking.** Het aanbod bepaalt mee de vraag. Supermarkten moeten overschakelen op vlees van kippen die een beter leven hebben gekregen.

Drie alternatieven:

a) Beter leven Keurmerk

In Nederland ontwikkelde de Dierenbescherming het keurmerk 'Beter Leven'. De houders krijgen één, twee of drie sterren naargelang de criteria die ze naleven. De kippenhouders met dit keurmerk mogen dit sterrensysteem ook op hun verpakking vermelden. Volgens GAIA zou de Belgische groothandel op zijn minst de criteria van het eerste niveau (1 ster) moeten naleven, want deze vormen – in vergelijking met de wantoesten in de gangbare industriële kippenkwekerijen - een reële verbetering voor het dierenwelzijn. Pas bij het gebruik van die eerste ster kunnen we echt praten over meer dierenwelzijn:

- langzaam groeiend ras;
- daglicht, vers stro en graan;
- overdekte uitloop;
- bijna geen antibiotica;
- pijnloze bedwelming bij de slacht;
- voldoende ruimte in de stal.

De kuikens mogen in gewicht niet meer dan 45 gram per dag toenemen (i.p.v. 100 gram in de gangbare industriële kweek) en ze mogen pas vanaf 56 dagen geslacht worden.

Pluimveehouderij met 1 ster. ©DIERENBESCHERMING

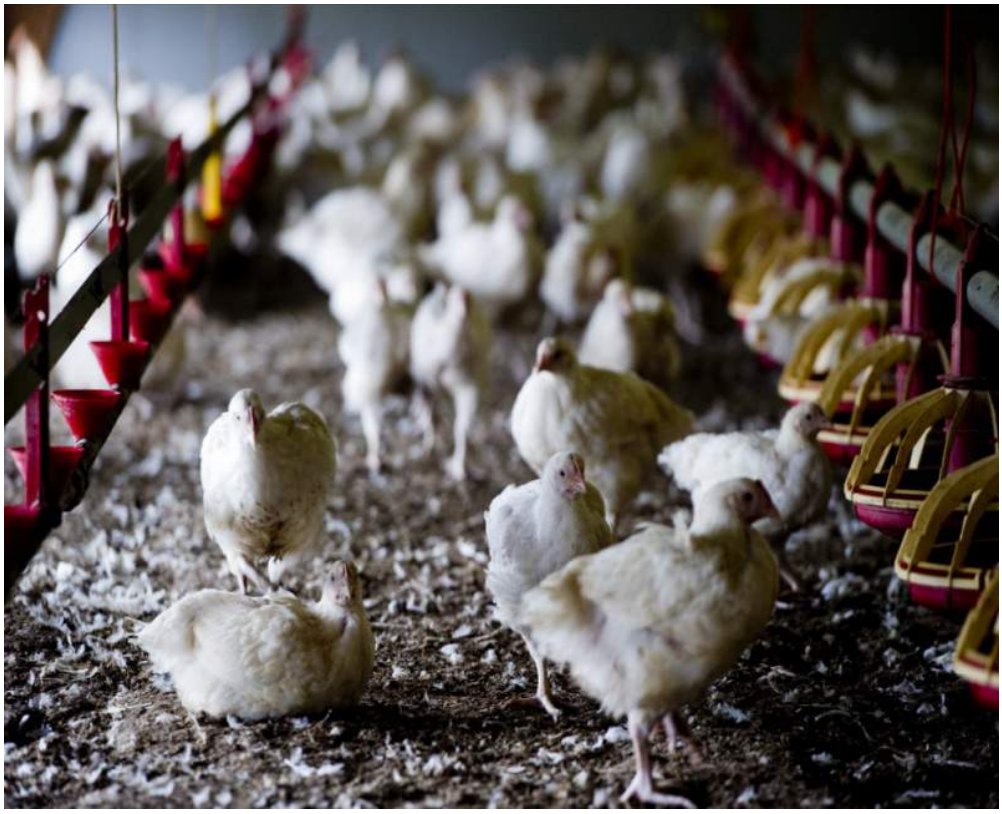

Pluimveehouderij met 2 sterren. ©DIERENBESCHERMING

Pluimveehouderij met 3 sterren. ©DIERENBESCHERMING

De belangrijkste verschillen

	Gangbaar	Beter Leven ★★★	Beter Leven ★★★	*Niet-biologisch*[3] Beter Leven ★★★	*Biologisch*[4] Beter Leven ★★★
Oppervlakte binnenruimte [2]	Geen eis, gemiddeld 18 kuikens per m²	12 kuikens per m²	13 kuikens per m² [1]	11 kuikens per m²	10 kuikens per m²
Aantal kg. lichaams-gewicht per m²	Max. 42 kg/m²	Max. 25 kg/m²	Max. 27,5 kg/m²	Max. 25 kg/m²	Max. 21 kg/m²
Overdekte uitloop	X	✓	X	X	X
Vrije uitloop buiten	X	X	✓ 1 kip per m²	✓ 1 kip per 2 m²	✓ 1 kip per 4 m²
Langzamer groeiend ras verplicht	X	✓	✓	✓	✓
Verrijkingsmateriaal	X	✓	✓	✓	✓ *(niet verplicht[1])*
Daglicht	Niet verplicht	Daglicht verplicht	Daglicht verplicht	Daglicht verplicht	Daglicht verplicht
Slachtleeftijd	35-42 dagen	56 dagen	56 dagen	81 dagen	70 dagen
Dodingsmethode	Elektrisch waterbad of gasbedwelming	Gasbedwelming verplicht	Gasbedwelming aanbevolen [2]	Gasbedwelming aanbevolen [2]	Gasbedwelming aanbevolen [2]
Transport naar slachthuis	Max. 24 uur	Max. 3 uur	Max. 3 uur	Max. 3 uur	Max. 24 uur

1. *Bij het Beter Leven keurmerk met 2 sterren leven meer kuikens per m² dan bij 1 en 3 sterren. Dat is wegens de extra vrije uitloopruimte naar buiten. Deze kippen hebbe daarmee relatief meer ruimte dan kippen met één ster.*
2. *Momenteel is gasbedwelming voor het Beter Leven keurmerk met 2 en 3 sterren niet verplicht, aangezien de gebruikte slachterijen nog geen mogelijkheden hebben om deze methode toe te passen. Vanaf 2018 is gasbedwelming verplicht.*
3. *Niet-biologisch, zoals Label Rouge*
4. *Biologische producten krijgen automatisch het Beter Leven keurmerk met 3 sterren. Deze criteria zijn vastgesteld door Skal.*

b) Biologisch systeem

Een biologische kippenhouderij besteedt, conform een Europese verordening, ook meer aandacht aan dierenwelzijn:

- langzaam groeiend ras;
- 'slachtrijpe' leeftijd pas vanaf 81 dagen (uitzonderingsregel vanaf 70 dagen voor bepaalde rassen);
- vrije uitloop in de buitenlucht;
- maximale bezettingsdichtheid van 10 kippen per m^2;
- maximale oppervlakte van een stal: 480 m^2.

c) *Label Rouge*

De Franse certificering *Label Rouge* kan ook dienen als voorbeeld voor de volledige productie. Hieronder de grote lijnen van het lastenboek:

- langzaam groeiend ras;
- slachtrijpe leeftijd vanaf 81 dagen;
- vrije uitloop in de buitenlucht;
- maximale bezettingsdichtheid van 11 kippen per m^2;
- maximale oppervlakte van een stal: 400 m^2.

6.2. CONSUMENT

Het aankoopgedrag van de consument speelt uiteraard ook een grote rol. Bij de keuze van zijn aankopen oefent de consument namelijk een economische druk uit op de distributie, en daar moeten de supermarkten wel rekening mee houden.

Iedereen kent inmiddels de schadelijke impact van rood vlees op de gezondheid en het milieu. Vanuit dit bewustzijn kiezen veel mensen vandaag eerder voor kip, omdat dit 'beter' zou zijn. We stellen echter vast dat deze tendens **het dierenleed drastisch verhoogt**, want dit heeft een impact op een gigantisch aantal dieren.

De supermarktketens (maar ook andere verkooppunten, zoals biowinkels en zelfs McDonalds) bieden nochtans verbazingwekkend goede vegetarische producten ter vervanging van kip aan. Dankzij deze alternatieven is het vandaag een stuk gemakkelijker om minder of zelfs geen vlees meer te eten. **Wie weinig of geen kip eet, maakt echt wel een verschil voor de dieren.**

Op de websitepagina www.gaia.be/kip geeft GAIA de consumenten handige tips om de kip in populaire gerechten te vervangen door een vegetarisch alternatief (vol-au-vent, kip met appelmoes en frietjes, enz.).

Wie nog altijd kip wil blijven eten, kan opteren voor de iets duurdere biologische producten met een kwaliteitslabel.

Consumenten zijn ongetwijfeld gevoelig voor dierenwelzijn maar worden anderzijds verleid door de aanbiedingen van grote retailers, die producten tegen een lagere prijs aanbieden. Supermarkten leggen ook een druk op de boeren, die meer en altijd goedkoper moeten produceren. Het aanbod bepaalt mee de vraag. De supermarkten moeten het spotgoedkope (meest dieronterende) kippenvlees uit de winkelrekken halen en overschakelen op vlees afkomstig van kippen die een beter leven gekregen hebben. Dat vlees is uiteraard duurder en dan zijn er drie opties: of de meerprijs wordt verrekend in de prijs van het vlees of de retailer betaalt de meerprijs of het prijsverschil wordt verdeeld over consument en retailer. Indien niet? Wel, dan blijven de kippen het gelag betalen.

BIBLIOGRAFIE

Belgische Senaat, 2013, *Schriftelijke vraag nr. 5-8608 van Nele Lijnen (Open Vld) d.d. 26 maart 2013 aan de minister van Middenstand, KMO's, Zelfstandigen en Landbouw*. Onlineversie: https://www.senate.be/www/?MIval=/Vragen/SchriftelijkeVraag&LEG=5&NR=8608&LANG=nl

Belplume, 2018, *Lastenboek - Belplume*. Website: https://www.belplume.be/Lastenboek-Belplume-1p31.php

Bergen D., 2015, Potentieel voor Vlaamse meerwaardevleeskippen, met een blik op Nederland en Duitsland, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel

Cellule d'informations viandes, 2018, *La viande de volaille*, onlineversie: http://www.celluleinfoviandes.be/la-viande-en-wallonie/la-viande-de-volaille/

Collège des producteurs, 2016, *La demande en viande de poulet de chair de type alternatif, sous les regards de la wallonie et ses voisins,* voorstelling op de Journée des Productions porcines et avicoles

Europese Commissie, 2016, *Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad over de invloed van genetische selectie op het welzijn van vleeskuikens*. Onlineversie: https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/NL/1-2016-182-NL-F1-1.PDF

Deelder M., 2018, *Blije kip is ver te zoeken*, EOS Wetenschap Trace. Onlineversie: https://eostrace.be/artikelen/blije-kip-is-ver-te-zoeken

Dierenbescherming Nederland, 2018, Beter Leven Keurmerk. Website: beterleven.dierenbescherming.nl

Edgar J., Held S., Jones C., Troisi C., 2016, *Influences of Maternal Care on Chicken Welfare*. Rodenburg TB, Nicol CJ, eds. Animals : an Open Access Journal from MDPI. 2016 ; 6(1):2. doi:10.3390/ani6010002

Fries R, Kobe A., 1992, *Data of flocks obtained in poultry meat processing (broilers)* Dtsch Tierarztl Wochenschr. 1992;99:500–504.

Gregory, N. G., en S. D. Austin, 1992, *Causes of trauma in broilers arriving dead at processing plants*. Vet. Rec., 131:501–503.

Knowles TG, Kestin SC, Haslam SM, et al., 2008, *Leg Disorders in Broiler Chickens: Prevalence, Risk Factors and Prevention*. Callaerts P, ed. *PLoS ONE*. 2008;3(2):e1545. doi:10.1371/journal.pone.0001545.

Kristensen et al., 2006, *Leg health and performance of broiler chickens reared in different light environments*, British poultry science vol 47 (3).

Part CE, Edwards P, Hajat S, Collins LM., 2016, *Prevalence rates of health and welfare conditions in broiler chickens change with weather in a temperate climate*. *Royal Society Open Science*. 2016;3(9):160197. doi:10.1098/rsos.160197.

Sanotra, G Singh; Berg, C; Lund, J Damkjer, 2003, *A comparison between leg problems in Danish and Swedish broiler production*, Animal Welfare, Volume 12, Number 4, November 2003, pp. 677-683(7)

Tuyttens, F., Vanhonacker, F., Verbeke, W., 2014. *Broiler production in Flanders, Belgium: Current situation and producers' opinion on animal welfare*. World's Poultry Science Journal.

Vanderhasselt R., De Baere K., Cangar O., Sprenger M., Cox M., Bahr C. et al., 2010, *Welzijnsnormen bij Vleeskippen (WELBROIL)*.: Project nr. RT - 06/4. Melle, 2010

Vilt, 2018, *Jaarproductie van 1,9 miljoen ton vlees in ons land*. Website: http://www.vilt.be/jaarproductie-van-19-miljoen-ton-vlees-in-ons-land

Wageningen University & Research, 2018, *Welzijn vleeskuikens*, onlineversie: https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/Welzijn-vleeskuikens.htm

Zuidhof MJ, Schneider BL, Carney VL, Korver DR, Robinson FE., 2014, Growth, Efficiency, and yield of commercial broilers from 1957, 1978, and 2005. Poultry Science. 2014 ; 93(12):2970-2982. doi:10.3382/ps.2014-04291

Wettelijke referenties en officiële aanbevelingen:

Koninklijk besluit van 13 juni 2010 tot vaststelling van de minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens
Onlineversie:
http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2010061301&table_name=wet

Richtlijn 98/58/EG van de Raad inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren.

Onlineversie: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex%3A31998L0058

Richtlijn 2007/43/EG tot vaststelling van minimumvoorschriften voor de bescherming van vleeskuikens
Onlineversie: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex%3A32007L0043

Europese Commissie, 2000, The Welfare of Chickens Kept for Meat Production (Broilers) – rapport van het Wetenschappelijk Comité voor de gezondheid en het welzijn van dieren dat op 21 maart 2000 werd goedgekeurd. Onlineversie: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/sci-com_scah_out39_en.pdf

Raad van Europa, 1995, Aanbeveling betreffende kippen (Gallus gallus) die het Permanent Comité van het Europees Verdrag inzake de bescherming van landbouwhuisdieren tijdens de 30e vergadering op 28 november 1995 heeft goedgekeurd. Onlineversie:
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680514e99

Meer informatie

GAIA vzw
Ravensteingalerij 27
1000 Brussel
info@gaia.be
02 245 29 50
www.gaia.be